

céljából az elektronikus eszközök használatára. Ezt bizonyítja, hogy a könyvek, nyomtatott folyóiratok száma évente 2-7%-kal növekszik, viszont az on-line adatbázisoké 28, a full-text adatbázisoké évente 40%-kal gyarapszik. Egyre növekszik az elektronikus folyóiratok száma is. A nyomtatott változat mellett nagy kiadók (Institute of Physics, Pergamon Press) már jelenleg lehetővé teszik az előfizetők számára az elektronikus kiadás internetes elérését. Az elektronikus folyóiratok elterjedése mellett komoly használati és gazdaságossági érvek szólnak: pontosabban jelennek meg, könnyebben hozzáférhetővé tehetők, nem szükséges az indexelésük, nem kell köttetni, raktározni, stb. A tudományos dokumentumok nagy kiadói, mint az Elsevier, a Springer Verlag nagy szellemi és anyagi energiákat áldoznak az elektronikus dokumentumok fejlesztésére.

A könyvtár a katalizátor szerepét tölti be az információs társadalomban. Információkat gyűjt és továbbít. A megvalósításhoz a számítógépes rendszereket alkalmassá kell tenni a modern és nagy tömegű adattárolási megoldások használatára.

Fonyó Istvánné
a Budapesti Műszaki Egyetem
KTK mb. főigazgatója

Egy főiskolai könyvtár a harmadik évezred küszöbén

*Mottó: Hallod-e, te ólomkatona!
Minek mereszted a szemed olyanra, aki
ügyet se vet rád?*

Tuulikki *Nurminen*nek a finn egyetemi könyvtárak helyzetét elemző tanulmányát olvasva¹ óhatatlanul késztetést érez a magyar felsőoktatást szolgáló könyvtáros arra, hogy napi munkája közben megállva, a saját könyvtárának belső helyzetét és a rendszerben elfoglalt helyét is átgondolja. Nos, már az első lépésnél is falba ütközik a szándéka, hiszen viszonyítási alapra lenne szüksége. Nyomban felmerül azonban az a kérdés, hogy ha valamennyi magyarországi könyvtár fejlődése feltételezhetően egy irányba, a jövő évezred felé halad, akkor mi a különbség az önkormányzati közművelődési, az iskolai, a közép- és felsőoktatási (ez utóbbiak körében az egyetemi és főiskolai) könyvtárak között? Tudjuk persze, hiszen valamennyi könyvtáros álmában is sorolja: a fenntartó, a könyvtári környezet, az infrastruktúra, a gyűjtemény nagysága és összetétele, a használók köre, a személyzet szakmai felkészültsége, az állomány- és egyéb fejlesztések gazdasági-pénzügyi lehetőségei, hiszen ezek involválják az eltérést. Konkrét összehasonlításra persze adódna lehetőség, de nem valamennyi hazai könyvtárra vonatkoztatva.²

Kell-e használható könyvtárstatisztika?

A válasz egyértelműen igenlő. Minthogy azonban a rendelkezésre álló, az összehasonlítás alapjául szolgáló statisztikai adatok meglehetősen hiányosak,³ ma hazánkban átfogó elemzés elkészítése lehetetlen, talán nem is általában, de a felsőoktatási (szak) könyvtárakra vonatkozóan mindenképpen. Hiszen az e hálózatba tartozó 29 könyvtár közül, mindössze 2 főiskolai könyvtár adata szerepel, a szakkönyvtári statisztikában,⁴ holott mind az állomány nagyságát, mind a használók számát tekintve a kihagyottak sok esetben lényegesen magasabb mutatókkal rendelkeznek. A TEKE és SZAKMA köteteinek adatai között meg nem is szerepelhetnének a felsőoktatási könyvtárak.⁵ Persze az azért meglepéssel töltheti el a könyvtári adatokra kiéhezett állampolgárt, hogy helyettük a Pápai Textil Rt., a Zala Bútor Rt., a solymári PEMŰ vagy a zalakarosi Hotel Freya állományáról, működési körülményeiről képet alkothat ugyanúgy, ahogy a kis községi és fiókkönyvtárakéről is.

Tévedés ne essék! Nem azt fájlaljuk, hogy ezek s a többi e helyütt nem hivatkozott lakó- és munkahelyi könyvtárak működési adatai nyilvánosságot kaptak, hanem azt, hogy a főiskolai könyvtárakéra senki sem kíváncsi már évtizedek óta! Mintha nem is léteznének, mintha nem is lennének részei a magyar könyvtárügynek, jöllehet az állományuk és a használók száma esetenként meghaladja pl. a kisebb egyetemi könyvtárakét is. Ezért (is) meresztgetjük a szemünket, mint Andersen rendíthetetlen ólomkatonája, noha senki nem figyel ránk.

A kérdés ezek alapján az, hogy adatok hiányában hogyan lehet(ett) megrajzolni az általánosságok szintjén túllépve a magyar könyvtárügy fejlődési trendjét? A tragikomikus ólomkatona ismételten a szemét meresztgeti, de mindhiába!

Ki(k)nek kellene a főiskolai és kari könyvtárak?

A felsőoktatási törvény 2. Fej. 3.§ (2) bek. b) pontja előírja, hogy az egyetemnek „...megfelelő épülettel, intézményi könyvtárral, informatikai háttérrel...” kell rendelkeznie. Ez vonatkozik a főiskolákra is, ahogy a törvény 4.§ (2) bek. utal is rá.⁶

Megfelel-e ennek az elvárásnak valamennyi főiskola, vannak-e intézményi könyvtáraik? Szerencsére igen, hiszen a jogszabály 1. sz. melléklete 31 állami, 23 egyházi, valamint 5 magán-, illetve alapítványi főiskolát sorol fel. A Könyvtári Minerva legfrissebb kiadásának adatai szerint⁷ valamennyi hazai főiskolán működik könyvtár. A fenntartó intézmények ezeket az egységeket nem a törvény tisztelete miatt, a megfelelni akarásnak eleget téve működtetik, hanem azért, mert a könyvtárak hiánya a saját létüket is megkérdőjelezné. Nekik tehát kellene e háttérintézmények. (Egyszer érdemes volna ezek adatainak összehasonlító vizsgálatát is elvégezni.) Azt azonban kíváncsian várhatjuk, miként teljesíthető az 1997. évi CXL tvr. 97. § (2) bek., miként dolgozható ki szakmai követelményrendszer és normatíva⁸ a jelenlegi helyzet adatainak hiányában a főiskolai könyvtárakra?!

Nem hagyható szó nélkül ugyanakkor az sem, hogy az egykori főiskolai könyvtáraknak a néhány évvel ezelőtti átminősítése kari könyvtárrá nem feltétlenül jelenti a működésüket regisztráló adataik szerepeltetését a fenntartó egyetemi könyvtárakéi között. A Minerva nagyon eltérő képet mutat, hiszen azokban a

városokban, ahol a kari és a központi könyvtárak működésének azonos a helyszíne, az utóbbiak adataiból kikövetkeztethető, hogy statisztikai jelentéseikben figyelemmel vannak az előbbiekéké léteire is, és a sajátjukéhoz hozzáadják az előbbieké adatait. Más a helyzet azonban akkor, ha a kari könyvtárnak eltérő a működési helye. Ilyenkor az egyetemi könyvtárak (az anyaintézmény) statisztikai adatközléséből kimaradnak ugyanúgy, mintha önálló főiskolai könyvtárként működének továbbra is.

Nos, ezek után úgy tűnik, hogy ezekre a könyvtárakra „csak” az intézményüknek és nem kevés olvasójuknak van szüksége, egyébiránt mintha nem is léteznének!

Az ólomkatona tehát ismét hiába meresztli a szemét, megint csak átnéztek a feje fölött!

A főiskolai könyvtárak helye az intézmények integrációjában

A napjainkban lejátszódó felsőoktatási integrációs törekvések nemcsak az intézményeket, hanem azok valamennyi egységét s így könyvtáraikat is érintik. Nem látható még valójában, hogy az integráció milyen előnyökkel és/vagy hátrányokkal jár. Egyszerűbb a képlet az azonos település bármilyen fokú felsőoktatási intézményeinek integrálódása esetében. Ilyenkor ugyanis megállapodás kérdése, hogy ki kit győz le, kebelez be vagy eufemisztikusan: ki hogyan működik a másiknak fölé- vagy alárendelten. (Ez utóbbi esetben talán majd nemcsak szolgáltató helyként, hanem adatszolgáltatóként is számításba veszik a főiskolai/kari könyvtárakat.)

S mi történik akkor, ha egymástól távoli városok különböző rangú felsőoktatási intézményei integrálódnak? A főiskolai könyvtárak akkortól már az egyetemek kari könyvtáraivá válnak?

Mi határozza meg a bizonyára ésszerű, mert gazdaságos(?) hierarchiát? Egyáltalán számolni kell-e a hierarchikus felépítéssel (erre már számtalan példa van) vagy egyenrangúak lesznek-e a tagok? Most még ez nem tudható. Az azonban igen, hogy az integráció mindezeknek a ma még meg nem válaszolható kérdéseknek ellenére is a felsőoktatás fejlődésének fontos (?) állomása (lesz). Addig azonban korainak tűnik a főiskolai könyvtárak manapság észlelhető diszkriminációja az egyre nagyobb számban kiírt pályázatoknál. Az alternatíva ma: egyetemi és/vagy megyei könyvtárakhoz való csatlakozás, közös pályázat benyújtásával. Mi lesz azonban az esetleges nyertes pályázattal abban az esetben, ha a ma aktuális integrációs törekvés az előmunkálatok ellenére is másként végződik? Nem jön létre például integráció az adott intézmények között, hanem az mással valósul meg, ilyen-olyan okok miatt. Vagy ezeken a problémákon felül kell emelkedni? A főiskolai könyvtárak, mivel meg akarnak felelni a külső elvárásoknak, energiájuk nagy részét arra fordítják, hogy itt is, ott is szeressék őket. A megyei könyvtárakkal az együttműködés egyszerűbbnek látszik, mert a hosszú évek alatt szükségszerűen kialakult/kialakított munkakapcsolatok következtében az eredményes közös pályázatok nyereséget jelentenek. Ugyanis azok birtokában mindkét fél a saját állományát fejlesztheti, mégpedig úgy, hogy a település könyvtárhasználói élvezhessék annak gyümölcsét.

Nos, ezekre tekintettel is bizonyára elfogadható, hogy a diszkriminatív pályázati kiírásokat célszerűnek látszik megszüntetni, mert ha közben tovább erősöd-

hetnek a főiskolai könyvtárak, az a későbbiekben az őket esetleg befogadó egyetemi könyvtáraknak is hasznára válik/válhat.

Az ólomkatona meg, éppen a fentiek okán, már nem csak a szemét meresztgeti, hanem szomorúan riszálja is magát abban a reményben, hogy most már tényleg odafigyelnek rá.

Egy (még) létező főiskola (még) önálló könyvtárának helyzete

A fentebb vázolt bizonytalanságok ellenére sem lesz talán érdektelen egy magyar főiskolai könyvtár ezredvégi állapotáról beszámolni.

Főiskolánk könyvtárára működésének kezdetétől az oktatott szakok igényeinek megfelelő gyűjtemény szervezése, a könyvtárszakos hallgatók számára megfelelő színvonalú gyakorlóhely biztosítása (feltárt állomány, differenciálódó szolgáltatások), a személyzet létszámának fejlesztése, az alapterület lehetőség szerinti növelése, a tanszéki kézikönyvtári állományok megszervezése és fejlesztése volt a jellemző, s ez a folyamat ma is tart.

A hasonló funkciójú főiskolai könyvtárakra való elkerülhetetlen utalások mellett az alábbiakban az adottságokat és a szolgáltatásokat vesszük sorba.

– Könyvtárak a felsőfokú képzés kezdetén

A magyar felsőoktatás történetének nem elfelejtendő korszaka az 1950-60-as évek fordulója, amikortól felsőfokú szintre emelték a tanítóképzést hazánkban. Intézményünkben 1959-ben, a képzés indításával egyidőben kezdett el működni a könyvtár is, egykori középfokú képző intézmények állományának roncsain.

Valamennyi akkor és később alapított pedagógusképző intézmény könyvtára a miénkkel közel azonos kezdetet mondhat magáénak, nemcsak a gyűjteménye, hanem az elhelyezése, a működési körülményei miatt is. Iskolai könyvtárak voltak/voltunk a javából, kinőve a középfokú képzés kereteit, próbáltak/próbáltunk a velünk szembeni elvárásoknak eleget tenni szolgáltatni, néhány ezres (esetenként akkor még feltáratlan) állománnyal, néhány tíz folyóirattal, s általában 1, jó esetben esetleg 2 könyvtárossal. Becsületesen, szorgalmasan kiszolgáltuk szerte az országban az intézményeinkben jelentkező 150-200 olvasónkat.

Az intézmények differenciálódása azonban nagyon gyorsan elkezdődött, s a tanítói szak mellett az akkori szombathelyi felsőfokú tanítóképzőben megindult az országban elsőként a népművelés–könyvtár szakos képzés 1962-ben. (Bár nem illett róla beszélni, de ez volt a kijáráások, a lobbyszás kezdete a felsőoktatásban.)

Tíz év múlva már a Pécsi Tanárképző Főiskola Kihelyezett Tagozata néven működünk, majd két év elteltével főiskolai rangot elnyerve vált intézményünk önállóvá.

– Az infrastruktúra

A főiskolai könyvtárak egykori, elfogadható működési körülményei mára már elérkeztek az ellehetetlenülés határáig. A tantermekből kinőtt, horizontálisan és/vagy vertikálisan megnövelt alapterületek nem alkalmasak korszerű könyvtári szervezet működtetésére. Amellett, hogy funkcionálisan nem könyvtári célra épültek, bármekkorára is sikerült az alapterületüket megnagyobbítani, az állomány növekedése és a használók számának emelkedése szinte szétfeszítette falaikat.

Főiskolánk könyvtára is áldozatául esett annak a könyvtárpolitikai koncepciónak, amely a felsőoktatás ellenében a közművelődést általában fontosabbnak tartotta mindennél.

Az ólomkatona abban az időben a fél lábán ugrálva hívta fel a figyelmet magára, és klubkönyvtárt szervezett saját könyvtárában meg író-olvasó találkozózt a mire tetszett gondolni az író úrnak, mikor megírta a ... jegyében! (Gondolta a fene, mondotta volt Arany János.)

A máig is érvényes normatíva szerint, bár külön a főiskolákra nem, csak az egyetemek könyvtáraitra vonatkozóan tesz javaslatot, a humán jellegű intézmények esetében is érvényesíthető, hogy az összkönyvtári térből egy olvasóra jutó kívánatos alapterület 1,5–1,6 m²/fő, nálunk azonban ez mindössze: 0,31 m²/fő!!

Ugyanakkor kívánatos lenne az olvasók 10%-a számára egyidejű helyben használatot biztosítani, 1 olvasóra jutó 2,5 m² -es alapterülettel.¹⁰ Könyvtárunkban jelenleg azonban egyidejűleg az olvasók 0,04%-a tudja használni az olvasóterme- ket, s az egy főre jutó alapterület: 0,089 m² [!!!]

Az állomány elhelyezését illetően sem jobb a kép, hiszen a szabadpolcainkon 250 kötet/m a terhelés akkor, amikor a normatíva 100 kötet/m-t tart megfelelőnek.¹¹ A tanszékekre és a gyakorló iskolába telepített állománytestek, valamint a kölcsönzésben lévő dokumentumok enyhítenek csupán ezen a nyomasztó helyze- ten. Nyári szünetben azonban csak a földön helyezhetők el a visszaszolgáltatót könyvek.

– *Az állomány fejlesztése*

A könyvtárunkat is érintő gazdasági megszorítások, a dokumentumárak emel- kedése, a kiadás féleségének növekedése, az információknak mint árunak megje- lenése, a piac globalizálódása – ha az állományfejlesztési stratégiánkat nem is, hiszen azt a gyűjtőkori szabályzatunk rögzíti – a lehetőségeinket mindenképpen behatárolják.

A több száz terjesztővel, illetve kiadóval kiépített üzleti kapcsolat már jó né- hány éve háttérbe szorította a könyvtárellátótól való szerzeményezést. Tíz évvel ezelőtt az éves gyarapodásnak ez kb. a 90%-át jelentette, folyamatos csökkenéssel ma 18–20% körüli. Okát nem a kínálat szűkülésében, sokkal inkább a minőség- ben kell keresni. Át kell csak lapozni az Új Könyvek számait, s rögtön ott a magyarázat. Az áltudományos, az asztrológiai, a természetgyógyászati vagy az ezoterikus irodalom, a rejtélyes jelenségekre magyarázatot adó és a mágiával fog- lalkozó nyomdatermékek, a rózsaszínű ponyva, az olcsó sikerkönyvek, a tisztá- zatlan szerzői jogú kiadványok vásárlói nem a felsőoktatásban keresendők. (A szerző néhány évvel ezelőtt magáncélú vizsgálódásba kezdett e területen, de mi- vel a kínálatot a magyar könyvtárak arculcsapásának tekintette, elkeseredésében az eredmények összegezését és közreadását nem végezte el.)

A beszerzés helyeinek sokasodása rajtunk kívül bizonyára másokat is arra ösz- tönzött, hogy a könyvpiaci kínálat áttekintésének korszerű lehetőségeit használja. Így vált a mi állományfejlesztő munkánk fontos segédeszközzé többek között az INDEX, az EFTAN adatbázisok on-line igénybevétele. Sajnos, a KELLO adatbá- zisának használata minden kísérletezésünk ellenére sem sikerült még ezideig.

Az állomány gyarapításának forrásai közül még manapság is a leghangsúlyo- sabb a főiskola éves költségvetésében biztosított beszerzési keret. Emellett a tan-

széki és könyvtári pályázatok: a PHARE, a Felsőoktatási Programfinanszírozási Pályázat, az Alapítvány a Magyar Felsőoktatásért és Kutatásért, a Soros Alapítvány különböző pályázata, a Felsőoktatási Könyvtárfejlesztési Pályázat jelentik a beszerzések további forrásait. Mindenképpen említésre méltó e területen még a kötelempéldány-szolgáltatásból való részesedésünk 1978-tól napjainkig. Bár nem ildomos beismerni, a hozzánk eljuttatott dokumentumoknak igenis van (volt!) állománykiegészítő funkciója. A Soros–Sabre ajándékkönyvek kínálatából való válogatási lehetőség pedig a külföldön (az USA-ban) megjelent értékes és drága szakirodalomhoz való hozzáférést tette lehetővé könyvtárunk számára. Ezeket a gyarapítási lehetőségeket egészíti ki a dokumentumoknak az a köre, amelyekhez kül- és belföldi cserekapcsolataink révén juthatunk hozzá. Könyvtári állományunk folyamatos és tervszerű fejlesztésében fontos szerepet vállal az osztrák kormány: az Österreichische Bibliothek alapításával és állományának folyamatos fejlesztésével nemcsak a főiskolán folyó képzést segíti, hanem a város polgárainak tájékozódását is. Ugyanígy a könyvtárunk keretében működő British Council Resource Centre anyaga is, amely a régió angol nyelvet tanító pedagógusainak ugyanúgy információk központja, mint hallgatóinknak.

A számos lehetőség ellenére azonban egyre csökken a beszerzett dokumentumok mennyisége, mind a féleségüket, mind a példányszámot illetően.

Amíg 1990–1994 között az éves gyarapodás átlaga 11 357 kötet volt, 1995–1997 között már csak 7481 kötet. (Saját költségvetési keretünkben az előző ciklusban éves átlagban 6672 kötet, 1995–1997 között 4755 kötet beszerzésére volt mindössze lehetőségünk.)

A beiratkozott olvasók (és nem a potenciális könyvtárhasználók!) számát figyelembe véve az 1 olvasóra jutó gyarapodási átlag 1990–1994 között 2,4 kötet volt, s ez az 1995–1997 közötti években 0,9 kötetre csökkent. (Milyen távolinak tűnik az elvárható 4–6 kötetes évi gyarapodás!)

Az 1 olvasóra jutó beszerzési keret 1990–1994 között 1634,- Ft volt, amely összeg 1995–1997 között 2856,- Ft-ra emelkedett, de közben a beérkezett dokumentumszám 1/3-ára csökkent.

Szomorúan konstatálhatjuk, bár ez nemcsak a főiskolai könyvtárakra jellemző, hogy a nemzetközi könyvtárstatisztikai adatokkal összehasonlítva a lemaradás ma már szinte minősíthetetlen.

Arra már hivatkozni sem érdemes, hogy a gyarapodás ideális mértékéhez képest hol is állunk ma. Hol van már a hallgatónkénti 80–120 kötet egy társadalomtudományi főiskola esetében¹², a jelenlegi 57 kötet/hallgatóhoz képest!

Az ölmektona most meg azért meresztgeti a szemét, hogy sírva ne fakadjon!

– *A könyvtár fontosabb szolgáltatási területei*

- A kölcsönzés és helyben használat mint alapvető szolgáltatás heti 51 óra időtartamban vehető igénybe. A használat intenzitását mutatja, hogy éves átlagban 1990–1994 között 3654 volt a könyvtárhasználók száma, a kölcsönzött dokumentumok mennyisége pedig: 48 kötet/fő/év. 1995–1997 között a 4975 könyvtárhasználó évenként és fejenként 66 kötetet kölcsönzött. Valószínűleg amiatt is, mivel a helyben használathoz nincs elég férőhely, a hallgató és oktató meg amúgy is a kölcsönkönyvtári használathoz szokott!

Az emelkedés azért is figyelemre méltó, mert az ugrásszerűen megnőtt hallgatói létszámot reprezentálja, hiszen külső használó nem vehette igénybe a szolgáltatásokat. Korlátozottan nyilvános könyvtárunk¹³ arra kényszerült, hogy önkényesen ugyan, de más lehetőséget akkor nem látva, 1996 őszétől zárt könyvtárrá minősítse magát. Egy teljes éven át csak az vehette igénybe a szolgáltatásainkat, aki valamilyen (hallgatói, oktatói, dolgozói) jogviszonyban állt az intézménnyel. Szombathely város önkormányzatának kérésére¹⁴ azonban ezt az állapotot felszámolva szolgáltatásainkat nyilvánossá tettük a város lakossága számára is.

- A könyvtárközi kölcsönzést nem csupán az olvasók minél színvonalasabb dokumentumellátása érdekében tartjuk a szolgáltatások egyik kiemelt területének, hanem egyfajta értékmérőnek is tekintjük. Az állományunk minőségét illetően az is fontos mérőszám, hogy az általunk kért (és megkapott), továbbá a könyvtárunktól kért (és általunk megküldött) dokumentumok aránya egyre inkább közelít egymáshoz. Ezt jelzik az 1990–1997 közötti időszakra vonatkozó statisztikai adataink is. Évenként átlagban összesen 533 dokumentum kérése, illetve továbbítása történt. Ebből az általunk kérték száma 323 db, s könyvtárunk 210 saját dokumentumot továbbított.
- A tájékoztatási tevékenységen belül a könyvtár szolgáltatásairól szóló általános tájékoztatás, az egyedi eseteket leszámítva, főleg csoportos formában történik. Minden tanév kezdetekor, általában tanszékek kérésére, a hallgatók (tanévenként általában 25–30 csoport, 1 v. 2 tanóra keretében) főleg a tájékoztatói segédeszközök használatához kapnak eligazítást. A szaktájékoztatás főként irodalomkutatásra (kérés alapján általában kutató munkához) és célzott keresésre orientált (saját és külső adatbázisokban).
- A számítógépes szolgáltatások keretében saját könyvtárunk integrált katalógusának elérésén kívül (amely jelenleg 51 000 bibliográfiai rekordot tartalmaz) olvasóinknak lehetősége van a külső adatbázisok internetes elérésére, anyaggyűjtésre, böngészésre, a szükséges adatok letöltésére. Az előfizetettek közül különösen sokan használják és kedvelik az olyan bibliográfiai adatbázisokat, mint pl. a PRESSDOK+HAZ, az MPI, a TU, a MANCI, vagy a FSZEK Irodalmi és szociológiai adatbázisa, a többi e helyütt fel nem sorolttal együtt. A teljes szövegű adatbázisok közül különösen a Magyar Elektronikus Könyvtár, a Magyar Törvénytár, a HVG közkedveltek. A multimédia adatbázisok egyre növekvő használatát a hallgatók által felvett szakok mellett az egyéni érdeklődésük is motiválja.
- Minthogy a használók képzését kifejezetten könyvtári feladatnak tekintjük, a tájékoztatási tevékenységből nőtt ki az a tanórák keretében (ugyancsak tanszéki kérésre) megtartott csoportos foglalkozási forma, amely főként egy-egy szakterület szakirodalmi forráshasználatába vezeti be a főiskolai hallgatókat. Így is maradtak azonban fehér foltok, és végső soron, mivel tantervi háttérük nem volt, illegális könyvtári tevékenységnek számítottak.¹⁵ A főiskola valamennyi I. éves hallgatója számára kötelező stúdium keretében, a tanári mesterségre való felkészítés és a szá-

mítógépek használatának általános ismerete mellé, 1998 őszétől önálló blokként épül be a könyvtári információszerzés technikájának tanítása is. A 60 órás időkeretből 15 órát fordíthatunk a használók képzésére, most már legálisan, a főiskola tanácsa által szentesítve. A hosszú évek óta tartó küzdelmünk nem volt tehát eredménytelen!

– *Főiskolánk könyvtárának számítógépes infrastruktúrája*

A funkcionálisan nem megfelelő épületadottságok, a széttelepített állománytestek miatti körülményes dokumentum hozzáférési lehetőség s nem utolsósorban a dezintegrált könyvtári ellátóhelyek miatti gazdaságtalan működés is motiválta a számítógépes fejlesztést könyvtárunkban. A pénzügyi alapokat pályázatok segítségével teremtettük elő, s a célunk az volt, hogy más könyvtárakban már kipróbált, jól működő rendszert vásároljunk meg. Így esett a választásunk az ALEPH integrált könyvtári rendszerre 1994-ben, amely azóta is kiszolgálja mindazokat a munkaterületeket, amelyek működtetéséhez szükséges modulokat be tudtuk vezetni. Eredménye nemcsak a könyvtári ügyvitelben, hanem a szolgáltatások területén is lemérhető.

- Jelenleg az OPAC, a gyarapítási, a folyóirat-kezelési, a katalogizálási modulok működnek. A soron következő fejlesztések között kiemelt feladatnak tartjuk a kölcsönzési modul bevezetését.
- Az integrált könyvtári rendszer tartalma: könyvállomány, a főiskolán készített szakdolgozatok (1990-től), oktatóink publikációi (1984-től) és a folyóirat-állomány. Az 1996-tól a feldolgozott dokumentumok csak online kereshetők, hagyományos katalógusainkat attól az évtől lezártuk.
- Állományfejlesztési és feltáró munkánkat nagy mértékben segíti az, hogy OSZKÁR tagként nemcsak a dokumentumok bibliográfiai adatainak behasonlítását végezhetjük el, hanem folyamatos adatletöltéssel, másolással is gyorsíthatjuk azt. A NEKTÁR és az MNB CD-ROM napi használata ugyancsak az integrált rendszer adatfeltöltésében játszik jelentős szerepet. A KÖZELKAT-ot főleg dokumentumkeresésre használjuk, különös tekintettel az állományfejlesztésre, a megrendelések előkészítésére.

Számítógépparkunk kihasználtsága maximális, hiszen nemcsak az ügyviteli és tájékoztatási munkában alkalmazzuk, hanem a mintegy 4 és félezer olvasó nagy része is szívesen használja. Ennek azonban sajnos korlátot szab egyfelől a kevés gép, másfelől pedig azok elavultsága, lassúsága is sokszor akadályozza az online kereséseket.

Ez a korszerűsítés is a közeljövő feladatai között szerepel.

A könyvtár személyi állománya 23 felsőfokú végzettségű könyvtárosból és 4 könyvtártechnikusból áll, akik öt működési helyen, csoportszervezetben végzik munkájukat. Tülszerezték a könyvtár munkatársai, hangzott el nem egy alkalommal, de mindig az intézményen kívülállók véleményeként. A szakirodalom s a normatíva ajánlásait figyelembe véve jogosnak is tűnhet ez a megállapítás, viszont, tekintettel a könyvtárunk funkciórendszerére, egyetlen szakképzett munkatársról sem tudunk lemondani, mivel a szolgáltatásokban és a könyvtár működését biztosító egyéb szakterületeken kívül részt vesznek az oktató munkában (Információ-

technológia-adatbázisok c. tantárgy, gyermek- és ifjúsági irodalom oktatása, a könyvtár-informatika szakos hallgatók gyakorlati képzése, a használóképzés elméleti és gyakorlati óráinak megtartása, stb.) csakúgy, mint ahogy alkalmanként a különböző szakmai bizottságok munkájában is. Az ALEPH moduljainak alkalmazásához elengedhetetlen tréningeket is egyik kollégánknak vezet rendszeresen az ország különböző részeiben, a rendszert alkalmazó könyvtárakban. Könyvtári rendszerünk ellátóhelyeinek bővítéséhez pedig (mint pl. a British Council Resource Centre, a Történelem tanszék, vagy a Gyakorló Iskola és Gimnázium könyvtára) pl. a könyvtár igazgatója készítette el a terveket. Egyéb, a szakmához kapcsolódó tevékenységnek tekintjük pl. a Savaria University Press ügyvezetői teendőinek ellátását, szerkesztői feladatok elvégzését is.

- A könyvtár fejlesztésének stratégiai tervében megfogalmazott, a jövőre vonatkozó elképzeléseink között prioritást élvez az olyan fenyegető veszélyek elhárítása, mint a dokumentumok egyre csökkenő példányszáma, a használat körülményeinek romlása, a távoli elérhetőségünk korlátozódása, az informatikai feltételek rosszabbodása vagy a raktározási kapacitás szűkülése. Ezek megoldására nagyon sok pénzre lenne szükség, a források azonban ma még nem ismertek. De megoldatlan az állomány védelme s a kölcsönzési modul bevezetésének hiányában a kölcsönzés technikájának lassúsága ugyanúgy, mint a korlátozott helyben használati lehetőségek száma is.

Pedig a könyvtárunk csak abban az esetben lesz képes az oktatási színvonal érdekében a hatékony használatot biztosítani, ha javulnak a működési (elhelyezési) feltételeink, ha megvalósulhat a teljes automatizálás (az integrált könyvtári rendszer valamennyi moduljának alkalmazásával), ha a telekommunikációnk fejleszthetővé válik, és a szükséges dokumentumok megfelelő példányszámával rendelkezünk.

Ezek miatt is tartjuk fontosnak azt, hogy az ad hoc jellegű együttműködési alkalmak helyett tényleges szolgáltatási és állományfejlesztési együttműködés alakuljon ki nemcsak Szombathely megyei jogú város könyvtáraival, hanem az integráció keretében a Soproni Egyetem Könyvtárával is.

Méltatlan lenne tehát ezek után megfeledezni arról, hogy „egyik katona szakasztott olyan volt mint a másik, csak a huszonötödik különbözött valamennyire a többitől: fél lába volt, mert öt öntötték utolsónak, s két lábra már nem futotta az ólomból. De fél lábán is éppen olyan szilárdan állott, mint társai a két lábukon.”¹⁶ Ennek tudatában mostantól fogva ne nyugodjunk bele tehát, hogy az ólomkatona sóvárgón meresztigesse a szemét, hanem hagyjuk, hogy a jövő évezredet is megérje. (Talán hasznosítható lesz valamire!?)

Tóthné Király Katalin
a BDTE Központi Könyvtár
igazgatója

JEGYZETEK

1. Vö. Tuulikki Nurminen: Az egyetemi könyvtárak az információs társadalom kihívásai előtt – csökkenő gyűjteményi alapokkal. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1998. 3. sz.
2. Legutoljára egy évtizede készült 22 főiskolai könyvtárra vonatkozó helyzetelemzés. Vö.: Tóth Gyula: A pedagógusképző főiskolai könyvtárak helyzete, modellje, együttműködése. A Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtári Tanszékének és Könyvtárának a 105/1987. MM. sz. alatt regisztrált tárcaszintű kutatásáról szóló beszámolója. Szombathely, 1991. BDTF soksz. 127 p., továbbá: Tóth Gyula–Tóthné Király Katalin: A pedagógusképző főiskolai könyvtárak a felsőoktatási könyvtárak működéséről szóló útmutató tükrében. In: Könyvtári Figyelő, 1991. 2. sz. 210–218. p.
3. Vö. Sonnevend Péter: A magyar könyvtárak a rendszerváltozás éveiben: statisztikai elemzés. = Pécsi Könyv- és Infotár, 2. évf. 1997. 5. sz. 2–20. p., valamint a tanulmány befejező része = uo. 6. sz. p. 14–16.
4. Vö. Statisztikai tájékoztató. Közgyűjtemények. Kiadói tevékenység. 1993. Kiad. az MKM. Bp. 1995. 46–48. p.
5. Vö. TEKE és SZAKMA: Könyvtári statisztikák. 1995. Bp. 1996. OSZK–KMK. 94 p.
6. A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény egységes szerkezetben az 1996. évi LXI. törvény rendelkezéseivel. Bp. 1996. Nemzeti Tkviadó. 3. p.
7. Vö. Könyvtári Minerva 1996. 1–3. köt. Bp. 1997. OSZK–KMK. a főiskolai könyvtárakra vonatkozó adataival.
8. Vö.: 1997. évi CXL törvény (M. K. 1997. 112. sz.) VII. rész 97. § (2) bek.
9. 204/1984. (Műv. K. 14.) MM sz. útmutató a felsőoktatási könyvtárak működtetéséhez.
10. Uo.
11. Uo.
12. Uo. a 3.1. pont alatt.
13. Uo. a 3. pontban: Jellege szerint a főiskolai könyvtár korlátozottan nyilvános könyvtár.
14. Együttműködési megállapodás Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola között. Szombathely, 1997. november 10. III. fej. 5. bek. (BDTF Könyvtárának irattára).
15. Bővebben ld. Tóthné Király Katalin–Kovács Mária: A pedagógusjelöltek felkészítése az információszerzésre és kezelésre. Könyvtári feladat-e a használatképzés? In: Könyvtári Figyelő 7. (43.) 1997. 4. sz. 705–714. p.
16. Andersen, Hans Christian: A rendíthetetlen ólomkatona. In: Uó: Mesék és történetek. Bp. 1959, Európa. 124. p.